

روش تحقیق (۱)

- در گذشته به چه کسی «سردمدار» می گفتند؟ در این باره تحقیق کنید.
- شرح حال یک جانباز را بنویسید.
- با مراجعه به کتاب لغت، توضیح دهید کلمه‌ی «مغیلان» از چه اجزائی تشکیل شده و اعتقاد خرافی درباره‌ی آن چه بوده است؟

این‌ها بخشی از پرسش‌هایی بود که شما در کتاب ادبیات ۱ و ۲ از راه تحقیق به آن‌ها پاسخ داده‌اید.

مراجعه به کتابخانه، پرس و جو، مشاهده و یادداشت برداری از جمله روش‌هایی است که از آن‌ها برای پاسخ‌گویی به پرسش‌های یادشده، استفاده کرده‌اید.

آیا به هنگام پاسخ‌گویی، با روش‌های گوناگون تحقیق آشنا بودید؟

به هنگام تحقیق با چه مشکلاتی روبه‌رو شدید؟

پژوهشگر برای آن‌که بتواند با صرف کم‌ترین وقت، بهترین و گزیده‌ترین اطلاعات را درباره‌ی یک

موضوع تحقیقی به دست آورد، باید با **روش‌های دست‌یابی** به مراجع و مآخذ و نحوه‌ی استفاده از آن‌ها آشنا باشد. روش‌های تحقیق هر موضوع متفاوت است؛ مثلاً در موضوعات جامعه‌شناسی و روان‌شناسی عمدتاً از روش‌های مشاهده، مصاحبه، پرسش‌نامه، آمار، تحلیل و... استفاده می‌کنند یا در علوم پزشکی، فیزیک، شیمی و... از روش تجربه و آزمایش بهره می‌گیرند. در علوم انسانی بیشتر از مشاهده‌ی علمی و منابع تحقیق و هم‌چنین مطالعه سود می‌برند.

روش‌های کلی و عمومی تحقیق عبارت‌اند از:

(۱) تجربه و آزمایش؛

(۲) روش مشاهده؛

(۳) روش پرس و جو؛

(۴) روش مطالعه؛

ممکن است در یک تحقیق از یک یا دو یا هر چهار روش استفاده شود.

(۱) تجربه و آزمایش: در علوم تجربی به کار می‌رود و در آن در حدّ امکانات، از پیشرفته‌ترین و دقیق‌ترین ابزار استفاده می‌شود. نتایج آزمایش به دقت ثبت می‌شود و احیاناً در نمودارها و جدول‌هایی منعکس می‌گردد. در صورت لزوم، این نتایج با نتایج آزمایش‌های دیگر مقایسه می‌گردد.

(۲) مشاهده: در این روش، برای نوشتن یک گزارش، مقاله، داستان، زندگی‌نامه و... اطلاعات و آگاهی‌های مورد نیاز را از طریق مشاهده و تجربه‌ی عملی به‌طور مستقیم جمع‌آوری کرده ثبت می‌کنیم؛ مثلاً برای تحقیق درباره‌ی مراحل تهیه‌ی شیر پاستوریزه، باید از کارخانه‌ی آن بازدید کنیم. هم‌چنین است تحقیق درباره‌ی یک بنای تاریخی، مکان جغرافیایی و... در هنگام مشاهده، **همه‌ی دریافت‌های خود را با ذکر محل و تاریخ ثبت کنید**. ممکن است مشاهده به‌صورت فردی باشد یا گروهی؛ چنانچه مشاهده گروهی باشد، نتیجه‌ی تحقیق دقیق‌تر خواهد بود.

(۳) پرس و جو: ممکن است، در مراحل تحقیق، ناگزیر شویم با کسی **مصاحبه** کنیم یا از طریق نظرخواهی و **پرسش‌نامه** به اطلاعات مورد نیاز خود دست یابیم.

برای مصاحبه، سؤالات را از قبل آماده کنید. سؤال باید دقیق و روشن و بی‌ابهام

باشد و به گونه‌ای تنظیم شود که بتوان اطلاعات مورد نظر را از پاسخ آن استخراج کرد. لازم است قبلاً از مصاحبه شونده وقت بگیریم و هدف مصاحبه را برای او روشن کنیم. در صورت امکان، سؤالات را قبلاً در اختیار مصاحبه شونده قرار می‌دهیم. هنگام مصاحبه، اصول اخلاقی و ادب را رعایت می‌کنیم. از طرح سؤالات بی‌اهمیت و جزئی می‌پرهیزیم. هنگام استفاده از نتیجه‌ی مصاحبه نه بر گفته‌ها می‌افزاییم نه از آن‌ها می‌کاهیم. لازم است در پایان مصاحبه نام مصاحبه‌گر و مصاحبه شونده و موضوع و زمان مصاحبه ثبت شود.

فعالیت

درباره‌ی میزان علاقه‌ی چند نفر از هم کلاسی‌های خود به ورزش و مطالعه با آن‌ها مصاحبه‌ی کوتاهی انجام دهید.

خبرنگاران و روزنامه‌نگاران برای تهیه‌ی گزارش‌های خبری خود از مصاحبه بسیار استفاده می‌کنند.

اگر بخواهیم درباره‌ی موضوعی با تعداد زیادی از افراد مصاحبه کنیم یا به مصاحبه‌شوندگان دسترسی نداشته باشیم، از پرسش‌نامه استفاده می‌کنیم. به فرض، می‌خواهیم درباره‌ی میزان مطالعه‌ی دانش‌آموزان کلاس و موضوعات مورد علاقه‌ی آن‌ها تحقیق کنیم. پرسش‌نامه‌ای مثل نمونه‌ی زیر تنظیم می‌کنیم و در اختیار دانش‌آموزان می‌گذاریم. آن‌گاه نتایج به‌دست آمده را تحلیل و بررسی می‌کنیم.

مشخصات:

نام

نام خانوادگی (در صورت تمایل)

- (۱) روزی چند ساعت مطالعه می‌کنید؟
- (۲) چند درصد مطالعات شما به کتاب‌های غیردرسی مربوط می‌شود؟
- (۳) چند درصد مطالعات شما به کتاب‌های درسی مربوط می‌شود؟
- (۴) چند درصد مطالعات شما به کتاب‌های کمک درسی مربوط می‌شود؟
- (۵) از میان کتاب‌های غیردرسی، به چه موضوعاتی علاقه‌مند هستید؟
- (۶) برای انتخاب کتاب با چه کسانی مشورت می‌کنید؟

ممکن است مصاحبه به صورت تلفنی انجام گیرد. مصاحبه‌ی تلفنی معمولاً وقتی ضرورت می‌یابد که دسترسی به مصاحبه‌شونده دشوار و اطلاعات او به شدت مورد نیاز باشد.

۴) مطالعه: در این روش، پژوهشگر، از طریق مطالعه، به اطلاعات مورد نظر دست می‌یابد. او پس از انتخاب موضوع و بررسی ابعاد مختلف آن، کار جست‌وجو را آغاز می‌کند. جست‌وجو ممکن است کتابخانه‌ای باشد.

کتابخانه یکی از ابزارهای مهم مرجع‌شناسی است. کتابخانه‌ها انواع گوناگون دارند و معمولاً به شیوه‌ی قفسه‌ی بسته اداره می‌شوند؛ یعنی، مراجعه‌کننده برای دست‌یابی به کتاب

نام مؤلف و
سال تولّد

← عنوان کتاب

عناصر داستان	۸۰۸/۳	میرصادقی، جمال، ۱۳۱۲—
شماره‌ی راهنما (رده‌بندی دیویی)	ع ۹۴۱ م	عناصر داستان: مفهوم داستان، درونمایه ... جمال میرصادقی، تهران، شفا، ۱۳۶۴.
تعداد صفحات	۴۹۵ ص.	←
واژه‌نامه.		
کتابنامه: ص. [۴۹۴] — ۴۹۵؛ همچنین به صورت زیرنویس.		

→
عنوان کتاب

مورد نظر خود باید ابتدا به برگه‌دان رجوع کند. در هر کتابخانه سه نوع برگه وجود دارد : موضوعی، به نام مؤلف، عنوان کتاب.

این برگه‌ها به صورت الفبایی تنظیم شده‌اند. اگر بخواهیم درباره‌ی موضوعی، مثلاً؛ ادبیات داستانی مطالعه کنیم، به برگه‌دان موضوعی ذیل داستان مراجعه می‌کنیم و تمامی آثار مورد نظر را به دست می‌آوریم. ممکن است کتاب خاصی؛ مثلاً کتاب «عناصر داستان» مورد نظر ما باشد. در این صورت، به برگه‌دان نام کتاب حرف «ع» مراجعه می‌کنیم. اگر نام مؤلف این کتاب را بدانیم، برای پیدا کردن کتاب، در بخش «م» به دنبال نام «میرصادقی، جمال» می‌گردیم. روی برگه‌ها اطلاعات لازم درباره‌ی کتاب‌ها درج شده است. برای امانت گرفتن کتاب، شماره‌ی سمت راست برگه را یادداشت می‌کنیم و در اختیار کتابدار می‌گذاریم. اگر کتاب مورد نظر ما از کتاب‌های مرجع باشد، باید به بخش «کتب مرجع» کتابخانه مراجعه کنیم. کتاب‌های مرجع را نمی‌توان امانت گرفت. این گونه کتاب‌ها را باید در محل کتابخانه مطالعه کرد.

فهرست‌ها و کتاب‌شناسی‌ها نیز از منابع مهم تحقیق به‌شمار می‌روند؛ «فهرست مقالات فارسی» تألیف ایرج افشار و «فهرست کتاب‌های چاپی فارسی» تألیف خان‌بابا مُشار دو فهرست معتبر فارسی هستند.

کتاب‌شناسی شامل فهرستی از کتاب‌ها، مقالات و سخنرانی‌ها در خصوص یک موضوع خاص است؛ مثل کتاب‌شناسی فردوسی، حافظ، نظامی، صادق هدایت، نیماوشیج. آرشیو عکس و قسمت مجلات و روزنامه‌های هر کتابخانه می‌تواند منبع مهمی برای بعضی از تحقیقات باشد.

* * *

پس از جست‌وجوی منبع مورد نظر و دستیابی به آن و مطالعه‌ی اجمالی منابع، نوبت یادداشت‌برداری فرا می‌رسد. در درس بعد با برگه‌نویسی و یادداشت‌برداری آشنا خواهید شد.

بیاموزیم

کدام جمله را ترجیح می‌دهید؟

الف) کتاب «گلستان» به وسیله سعدی شیرازی نوشته شده است.

ب) سعدی شیرازی کتاب گلستان را نوشته است.

***

در جمله «الف» سعدی در نقش «متمم» ظاهر شده و فعل جمله به صیغه مجهول به کار رفته است؛ در حالی که سعدی کتاب گلستان را نوشته است و نقش «نهادی» دارد. پس بهتر است فعل جمله به صیغه معلوم به کار رود. همان طور که در نمونه «ب» این نقش را به درستی نشان داده ایم.

اینک به دو مثال دیگر توجه کنید:

□ کمال الملک نقاشی های کم نظیری آفریده است.

به جای: نقاشی های کم نظیری به وسیله کمال الملک آفریده

شده است.

□ دانش‌پژوهان جوان در زمینه‌های گوناگون علمی مدال‌های
جهانی گرفته‌اند.

به جای: در زمینه‌های گوناگون علمی از سوی دانش‌پژوهان جوان
مدال‌های جهانی گرفته شده است.

خودآزمایی

۱) درباره‌ی یکی از موضوعات زیر گزارشی تهیه کنید:

□ تاریخچه‌ی مدرسه‌ی محلّ تحصیل از طریق مصاحبه‌ی حضوری با تلفنی با رئیس دبیرستان

□ ساعتی از درس آزمایشگاه شیمی

□ گزارش یک بازدید

۲) با مراجعه به کتابخانه‌ی مدرسه یا محلّ زندگی خود، از طریق برگه‌دان، فهرست‌ها،

کتاب‌شناسی‌ها و آرشیو مجلات، نام کلیه‌ی منابع مربوط به یکی از موضوعات زیر را یادداشت کنید:

□ ادبیات حماسی

□ تاریخ مطبوعات ایران

□ هنر نگارگری

□ تاریخ ادبیات ایران

۳) در جمله‌ی «بهزاد کتاب را آورد» به جای «آورد» گروه‌های فعلی زیر را قرار دهید و جمله

را مجهول کنید:

خواهد گرفت، خریده بود. گرفته است. می‌خرد. می‌دید

مثال: بهزاد کتاب را آورد ⇐ بهزاد کتاب را خواهد گرفت ⇐ کتاب گرفته خواهد شد.

۴) جمله‌ی زیر را ویرایش کنید:

تاکنون پیشنهادات علمی فراوانی از سوی متفکران ایران ارائه شده است.